

Postavenie agrokomodít v medzinárodnom obchode

Agro-commodities position in international trade

A. PODOLÁK, R. SERENČEŠ

Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra, Slovenská republika

ÚVOD

Medzinárodný obchod sa realizuje pod vplyvom globálnej inštitúcie – WTO, ktorá je priebežne pod gradujúcim tlakom požiadaviek rozširovania svojho programu. Úlohou globalizácie obchodu – WTO je presadzovať systém pravidiel medzinárodného obchodu, ktoré sú definované *Všeobecnou dohodou o clách a obchode* (GATT), *Dohodou o intelektuálnom vlastníctve v oblasti obchodu* (TRIPS), *Všeobecnou dohodou o obchode v oblasti služieb* (GATS) a dohodami ďalšími.

Agroobchod je už trvale „najcitlivejší“ problém globalizácie svetového obchodu, prioritným problémom na zasadnutiach WTO a obchodne i negociačných procesoch a na zasadnutiach integračných zoskupení.

Problematika poľnohospodárstva, obchodu služieb a intelektuálneho vlastníctva sú dominujúce témy zasadnutí WTO, ktoré sa špecifikujú do tematiky sanitárnych a fyto-sanitárnych noriem (dohoda SPS), na opatrenia potravinovej bezpečnosti a zdravia živočíchov a rastlín. Dohoda SPS formuluje zákaz diskriminačných opatrení medzi zahraničným a domácim tovarom, stanovuje limity na úroveň bezpečnosti, zdôrazňuje ochranu obchodných tokov, atď.

Vplyv globalizácie na agroobchod prakticky začal formulovaním Dohody o poľnohospodárstve na Uruguajskom kole, ktorá predpokladala – „že krajiny sa nebudú usilovať o potravinovú sebestačnosť, ale budú nakupovať potraviny na medzinárodných trhoch“. Pôsobením WTO (od roku 1995) sa na medzinárodných trhoch postupne znižujú ceny, avšak na domácich trhoch sú ceny potravín vysoké. Globalizácia prináša proces zlučovania poľnohospodárskeho veľkopriemyslu a vytvárania monopolných podmienok primárnej poľnohospodárskej produkcie (obilná sekcia firmy Continental kontroluje 40 % exportu obilia USA a tretinu exportu sójových bôbov), spracovateľský priemysel potravín a distribučné siete.

Vplyv globalizácie svetového obchodu musia rešpektovať najmä členské krajiny WTO a v rámci nich i SR, ktorá prijala opatrenia tarifikačie cla, poskytovania colných koncesíí, dočasného uplatnenia colných kvót a colných sadzieb, opatrenia domácej podpory znižova-

nia miery protekcionizmu, podpory programov regionálnej pomoci, problematika exportných dotácií, exportnej reštrikcie a boli prijaté opatrenia na ochranu domáceho trhu a na potravinovú bezpečnosť. Bol vypracovaný *Návrh na liberalizáciu obchodu agrárnych výrobkov medzi SR a EÚ*.

MATERIÁL A METÓDY

S obchodnou globalizáciou a s ňou súvisiacou prioritou medzinárodného obchodu agrokomodít existuje viacero kvantifikácií. Predložený príspevok je časovo aktuálny, väčšinou hodnotený je za roky 1990–2001 a obsahovo orientovaný na problematiku globálneho problému obchodu a s ním korešpondujúce postavenie agrokomodít v medzinárodnom obchode, na problematiku tovarovej štruktúry svetového exportu, na teritoriálnu orientáciu obchodu agrokomodít, s prioritizáciou teritoriálnych exportérov a importérov.

Prioritnú publikačnú aktivitu so zameraním na svetový agroobchod priebežne tvorí Jeníček (2002, 2003), s orientáciou na súvislosti medzinárodného obchodu a enviropolitiky Podolák, Serenčėš (2001), s vplyvom negociačného procesu na formovanie agroobchodu Podolák (2002, 2003), s obchodnou globalizáciou a jej vplyvu na národohospodársku, rezortnú a zahranično-obchodnú výkonnosť Bielik, Hutník, Kárasz (2001, 2002), atď.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Svetová produkcia agropotravinárskych výrobkov a surovín sú citlivejšie ovplyvňované nepriaznivým cyklickým vývojom ako priemyselný sektor. *Svetový hrubý domáci produkt (SDP – GDP)* zaznamenáva rastový vývoj zásluhou sektora služieb a stagnujúco pôsobí sektor tovarov. Na produkciu surovín vplyva hlavne ropný sektor. Globálny vývoj obchodu odráža tendencie vývoja svetovej produkcie. Sektorový obchod s priemyselným tovarom v roku 2001 sa znížil o 3 %, zatiaľ čo agroobchod a obchod surovín sa zvýšil o 1,5 %. Pružnosť v agro-

obchode sa menila rastom exoportov v Ázii, poklesom exportov Severnej Ameriky a najmä 2 % znížením exportov v Západnej Európe zásluhou zooveterinárnych dopadov a následne redukciami živočíšnej produkcie. Najdynamickejší export surovín sa už druhý rok prejavuje na Strednom východe a v Afrike, ktoré zvyšujú svoje dodávky nad globálny priemer. Exporty priemyselných výrobkov z Ázie a Severnej Ameriky klesli o viac ako 5 %.

Vývoj obchodu podľa produktových skupín a teritórií

Vo svetovom obchode sa negatívny vývoj výraznejšie prejavuje v hodnotovom dolárovom vyjadrení ako v naturálnom objemovom hodnotení. Exporty tovarov znamenali pokles 4,5 %, exporty (príjmy) služieb sa zvyšovali. Zníženie cien surových olejov (o 9 %) pôsobí na pokles svetového exportu palív o 8 %. Tovarová skupina v obchode textílií výrazne zaostáva za expanziou globálneho obchodu. V hodnotovom vyjadrení narastá export chemického priemyslu, najmä dynamickým rastom farmaceutických výrobkov. Exporty potravinových výrobkov stagnovali, zatiaľ čo poľnohospodárske suroviny poklesli o 8 % (tab. 1).

Teritoriálny export vo všetkých regionálnych teritóriách poklesol. Prioritné teritória (západná Európa, Ázia, Severná Amerika, Latinská Amerika) zaznamenali pokles

exportu i importu. Tranzitívne ekonomiky dosiahli zvýšenie hodnoty exportu i importu tovarov. Exporty priemyselných tovarov zo Strednej a Východnej Európy s orientáciou na EÚ narástli o 12 %.

Komerčné služby za sledované obdobie sa zvýšili o 6 %. Preprava tovaru (o hodnote 340 mld. USD) sa zvýšila o 4 %, preprava obyvateľstva (o hodnote 465 mld. USD) sa zvýšila o 5 % a ostatné komerčné služby sa zvýšili o 8 %.

Svetový obchod agrokomodít dosiahol v roku 2001 547 mld. USD, čo predstavuje 9,1% podiel na svetovom obchode tovarov a 40,9% podiel na svetovom exporte primárnych produktov. Najvyšší rast svetového agroobchodu sa dosiahol v rokoch 1985–1990 (9 %), ktorý postupne klesal na 3 % v rokoch 1990–2001.

Negatívny trend svetového agroobchodu nastal v dôsledku celosvetovej recesie v roku 2001 a od roku 1995 i prechodom na liberalizovaný typ obchodu s dôrazom na znižovanie protekcionizmu a na zabezpečenie stability životného prostredia.

Obchod agrokomodít v teritoriálnej orientácii

Najvyššiu frekvenciu medzinárodného agroobchodu za sledované obdobie v rámci teritoriálnej orientácie dosiahla EÚ-15 (vo výške 172,8 mld. dolárov).

Druhé významné miesto v rámci medzinárodného obchodu s agroproduktami patrí Ázii, kde obrat obchodu dosiahol 60,5 mld. USD.

Tab. 1. Tovarová štruktúra svetového exportu za rok 2001 (v mld. USD a %)

Klasifikácia tovarovej štruktúry	Hodnota v mld. USD	% podiel		% zmena 1990–2001
		1990	2001	
Tovarové produkty celkom	5 984	100,0	100,0	5
Agroprodukty	547	12,2	9,1	3
potraviny	437	9,3	7,3	3
agrosuroviny	110	2,9	1,8	1
Nerastné suroviny	790	14,4	13,2	4
rudy a minerály	63	1,6	1,1	2
palivá	616	10,7	10,3	5
neželezné kovy	111	2,1	1,9	4
Priemyselné produkty	4 477	70,4	74,8	6
železo a oceľ	130	3,1	2,2	2
chemické výrobky	595	8,7	9,9	7
ostatné	432	7,8	7,2	5
Prístroje, zariadenia	2 453	35,7	41,0	7
dopravné prostriedky	565	9,4	9,4	5
kancelárska a telekomunikačná technika	828	8,8	13,8	10
ostatné	1 061	17,5	17,7	5
Textílie	147	3,1	2,5	3
odevy	195	3,2	3,3	6
ostatné spotrebné	525	8,8	8,8	5

Prameň: <http://www.wto.org/english/res-e/statis-e/its2002>

Tab. 2. Obchod agrokomodít v teritoriálnej orientácii (v mld. USD a v %)

Teritórium	Hodnota v mld. USD	% zmena 1990–2001
EÚ-15	172,8	2
Ázia	60,5	4
Severná Amerika do Ázie	34,0	1
Severná Amerika	33,6	6
Latinská Amerika do EÚ-15	17,7	3
Latinská Amerika do Severnej Ameriky	17,1	5

Prameň: <http://www.wto.org/english/res-e/statis-e/its2002-e/section4-e/iv10.xls>

Tab. 3. Tendencia exportu a importu agroobchodu za rok 2001 (v %)

Teritórium	% podiel	
	export	import
Svet	9,1	9,1
Severná Amerika	10,5	6,0
Latinská Amerika	18,1	9,3
EÚ-15	9,2	9,9
Stredná a východná Európa a pobaltské krajiny	8,7	10,5
Afrika	14,7	15,3
Stredný východ	3,3	13,4
Ázia	6,7	9,7
Podiel agroproduktov na obchode primárnych produktov		
Svet	40,9	40,9
Severná Amerika	58,3	32,7
Latinská Amerika	45,6	45,7
EÚ-15	56,0	46,6
Stredná a východná Európa a pobaltské krajiny	21,0	43,1
Afrika	20,5	56,9
Stredný východ	4,3	62,2
Ázia	46,7	35,0

Prameň: <http://www.wto.org/english/res-e/statis-e/its2002-e/section4-e/iv10.xls>

Obchod v rámci Severnej Ameriky a zo Severnej Ameriky do Ázie dosahuje hodnotu 33,6 a 34 mld. USD z celkového svetového agroobchodu. Významný je pokles obchodu zo Severnej Ameriky do Ázie o 6 % i napriek 11% medziročnému zvýšeniu v roku 2000 oproti predchádzajúcemu roku. V rámci Severnej Ameriky sa medzinárodná výmena agroproduktov vyvíja pozitívne, ale priebežne so znížením trendom (zo 6 % v rokoch 1999–2001 na 1 % v roku 2001).

Najnižší podiel svetového agroobchodu zaznamenávame v Latinskej Amerike s orientáciou na EÚ-15 (17,7 mld. USD), alebo na Severnú Ameriku (17,1 mld. USD).

Podiel medzinárodného obchodu s agroproduktami na svetovom obchode je 9,1 % na obchode primárnych produktov 40,9 % (tab. 2, 3).

Najväčší podiel na exporte agroproduktov v medzinárodnom obchode majú Latinská Amerika (18,7 %) a Afrika (14,7 %). Najnižšími exportérami sú Stredný Východ

(3,3 %) a Ázia (6,7 %). Podiel agroexportov v medzinárodnom obchode vyspelých a transformujúcich sa krajín je od 8,7–10,5 %.

Export agrokomodít v ZO národnej ekonomiky je najvyšší v Afrike (15,3 %) a na Strednom Východe (13,4 %). Najnižší podiel importu agroproduktov na medzinárodnom obchode má Severná Amerika 6 %, ostatné teritória majú 9,3 až 10,5% podiel importu agroproduktov na vlastnom zahraničnom obchode.

V tomto vyjadrení je zaujímavý trend v Afrike, u ktorých je najväčší podiel exportu agrokomodít a súčasne aj najväčší podiel importu na celkovom obchode. Dôvody je treba hľadať v súvislosti s prioritnou orientáciou národného hospodárstva na poľnohospodárstvo a vynútenej populačnou explóziou.

Na obchode primárnych produktov sa podiel exportu s agrokomoditami výrazne prejavuje v Severnej Amerike (58,3 %) a v Západnej Európe (56,0 %), ďalej v Ázii

Tab. 4. Podiel regiónov na svetovom obchode agrokomodít (rok 2001)

Teritórium	Export (%)	Import (%)
EÚ-15	41,6	44,0
Ázia	18,2	23,0
Severná Amerika	19,0	14,3
Latinská Amerika	11,5	5,7
Stredná a východná Európa a pobaltské krajiny	4,5	4,8
Afrika	3,8	3,6
Stredný východ	1,4	4,0

Prameň: <http://www.wto.org/english/res-e/statis-e/its2002-e/section4-e/iv10.xls>

Tab. 5. Poradie exportérov a importérov agroproduktov

	Hodnota v mld. USD	Podiel v %		% zmena 1990–2001
		1990	2001	
Exportéri				
Európska únia - 15	213,53	42,4	39,0	2
Spojené štáty	70,02	14,3	12,8	2
Kanada	33,57	5,4	6,1	4
Brazília	18,43	2,4	3,4	6
Čína	16,63	2,4	3,0	5
Austrália	16,56	2,8	3,0	3
Argentína	12,20	1,8	2,2	5
Thajsko	12,06	1,9	2,2	4
Mexiko	9,07	0,8	1,7	9
Ruská federácia	8,17	–	1,5	–
Nový Zéland	7,97	1,4	1,5	3
Malajzia	7,19	1,8	1,3	0
Indonézia	7,02	1,0	1,3	5
Čile	6,97	0,7	1,3	9
India	6,41	0,8	1,2	6
Importéri				
Európska únia-15	235,51	47,1	39,7	1
Spojené štáty	68,40	9,0	11,5	5
Japonsko	56,94	11,4	9,6	1
Čína	20,12	1,8	3,4	9
Kanada	15,55	2,0	2,6	5
Mexiko	12,79	1,2	2,2	8
Kórea a Kórejská republika	12,50	2,2	2,1	3
Ruská federácia	11,40	–	1,9	–
Hong Kong, Čína	11,06	–	–	3
podporovaný import	6,43	1,0	1,1	3
Taipei, Chinese	6,99	1,4	1,2	1
Švajčiarsko	5,65	1,3	1,0	0
Indonézia	5,35	0,5	0,9	9
Saudská Arábia	5,01	0,8	0,8	3
Malajzia	4,83	0,5	0,8	7
Thajsko	4,83	0,7	0,8	4
Spolu za 15	472,32	81,0	79,6	–

Prameň: <http://www.wto.org/english/res-e/statis-e/its2002-e/section4-e/iv10.xls>

(46,7 %) a v Latinskej Amerike (45,6 %). Nižší podiel exportu agroproduktov na obchode s primárnymi produktmi zaznamenáva Afrika (20,5 %) a transformujúce sa štáty (21,0 %).

Najväčšími exportérmi agroproduktov v roku 2001 boli EÚ-15 (41,6 %), Severná Amerika (19,0 %) a Ázia (18,2 %). Najmenší podiel na exporte agrokomodít má Stredný východ (1,4 %). Afrika (3,8 %) a transformujúce sa krajiny (4,5 %).

Čo sa týka podielu importu vo svetovom obchode, v roku 2001 i v tomto ukazovateli výrazne viedla EÚ-15 s 44,0 %, za ňou sa s 23,0 % umiestnila Ázia a Severná Amerika (14,3 %). 3,6 až 5,7% podiel mala Latinská Amerika, tranzitívne ekonomiky, Afrika a Stredný Východ (tab. 4).

Najväčšími exportérmi agrokomodít vo svete sú Európska únia (213,53 mld. USD, čo predstavuje asi 39 %), USA (70,02 mld. USD a 12,8 %) a Kanada (33,57 mld. USD a 6,1 %). Nasledujú Brazília, Čína, Austrália s vyše 3% podielom exportu na svetovom obchode, Argentína a Thajsko s 2,2 %, Mexiko, Ruská federácia, Nový Zéland, Malajzia, Indonézia, Chile a India s 1,2–1,7 %.

Európska únia (235,5 mld. USD) vytvorila 39,7% podiel importu v rámci medzinárodného obchodu. Nasledujú USA (68,40 mld. USD) a 11,5 % a Japonsko (56,94 mld. USD) a 9,6% podiel. Kórea a Kórejská republika, Mexiko, Kanada a Čína zaznamenali v roku 2001 2,1 až 3,4% podiel na medzinárodnom importe agrokomodít. Nižší ako 2% podiel bol u Ruskej federácie, Hong Kongu, Číne, Taipei (1% podiel) – tab. 5.

Podiel agroexportu v roku 2001 v celosvetovom meradle výrazne sa zvýšil v Brazílii (19 %), Ruskej federácii a Chile (9 %) a prudký pokles v štátoch EÚ-15 a Severnej Amerike (o 2 %), v Malajzii a Indonézii až o 10 %.

Podiel importu agrokomodít za rok 2001 sa výrazne zvýšil v Rusku (17 %), Mexiku (11 %), Thajsku (8 %) a klesal hlavne v Saudskej Arábii (–12 %) a v Japonsku (–8 %).

LITERATÚRA

- Bielik P. (2001): Premeny podniku v procese transformácie ekonomiky. Medzinárodná vedecká konferencia Liptovský Ján: 1–6; ISBN 80-7137-972-7.
- Jeníček V. (2003): Svetový obchod s nepoľnohospodárskymi a poľnohospodárskymi komoditami. In: Acta oeconomica et informatika, FEM SPU Nitra, 6: 10–15; ISSN 1335-2571.
- Kárasz P. (2002): Základné makroekonomické proporcie. Bratislava SOPK: 18–28; ISBN 80-855588-97-8.
- Podolák A. (2003): Negociačný priebeh a pozície poľnohospodárstva pri pričleňovaní SR k EÚ. Acta oeconomica et informatika, FEM SPU Nitra, 6: 19–23; ISSN 1335-2571.
- Podolák A. (2001): Vplyv medzinárodného agroobchodu na enviromentálnu politiku. Zemědělská ekonomika, 47: 337–339.
- Podolák A., Serenčěš R. (2003): Vplyv produkcie a obchodu na životné prostredie. Acta oeconomica et informatika, FEM SPU Nitra, 6: 36–39, ISSN 1335-2571.

Kontaktná adresa:

Prof. Ing. Alojz Podolák, CSc., Ing. Roman Serenčěš, PhD., Slovenská poľnohospodárska univerzita, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovenská republika
tel.: +421 37 6508 592, +421 37 6508 591, e-mail: Alojz.Podolak@uniag.sk, Roman.Serences@uniag.sk
